

Pijpenstrootje bestrijden of niet?

Verlag veldwerkplaats *Nat zandlandschap Dwingelerveld*,
7 september 2007

*Inleiders: onderzoeker Gert Jan Baaijens (Rijksuniversiteit Groningen/Baijens Advies) en
beheerder Albert Henckel (Staatsbosbeheer).*

*Deelnemers: beheerders van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, waterschappen en
Bosgroep.*

Doel: uitwisseling beheerervaringen en kennis uit onderzoek.

Het Dwingelerveld is het grootste natte heidegebied van West-Europa. Nergens zijn vochtige en natte heide en veentjes zo goed bewaard gebleven als in dit nationaal park.

Situatie Dwingelerveld

Het Dwingelerveld¹ was zo'n 10.000 jaar geleden, na de laatste ijstijd, een bosgebied met een paar veentjes. Die veentjes waren pingoruïnes: diepe gaten. Het veen hangt hier met de buik in het grondwater. De veentjes zijn te herkennen aan de wat rijkere vegetatie en in droge jaren daalt het wateroppervlak er nauwelijks.

De eerste boeren, in de late steentijd, kapten een deel van het bos voor bouwland. Het resterende bos werd zo intensief begraasd dat grasland ontstond en later heide. Die omvorming leidde tot verspoeling van humus naar lagere terreindelen, waardoor de bodem verstopte. Op den duur ontstond veen in praktisch alle laagten. De intensiever wordende landbouw leidde tot steeds meer veentjes. Toen er nauwelijks nog bos over was ontstonden uitgestrekte heidevelden, in stand gehouden door begrazing met koeien en schapen. In lagere delen lagen de veentjes en vochtige heide, hogerop lagen zandverstuivingen. Vooral op deze laatste werden productiebossen aangelegd. De zandverstuivingen zijn het gevolg van overbeweiding, maar ook van ontwatering in de beekdalen.

Ontwatering

Het Dwingelerveld is in oorsprong nat en voedselarm, maar door de landbouwontginningen sterk ontwaterd. Daardoor dringen voedselrijkdom en ontwatering door tot midden in het Dwingelerveld: een groot probleem bij de instandhouding van de veentjes, plassen en heide. Aan de verontreiniging en ontwatering in het hart van het gebied komt echter binnenkort een einde omdat ingrijpend aan de ontwatering van de bossen wordt gesleuteld. Maar de beekdalen blijven diep ontwateren. En aangezien de veengronden daar vernietigd worden, wordt het maaiveld er steeds lager waardoor ook de slootpeilen nog verder omlaag zullen gaan. Omdat pijpenstrootje vooral een soort is van ontwaterde veengronden en ontwaterde en onderbegaasde vochtige heidevelden, is er geen vrees over het voortbestaan van deze plantensoort.

Vanaf 1930 is gepoogd de toen nog resterende heidevelden te behouden. In 1981 zijn de eerste natuurherstelprojecten gestart. Het beheer van de huidige heidevelden is gebaseerd op het agrarisch gebruik uit de periode 1700 tot 1900. Daarom grazen er nu weer schapen en runderen die voorkomen dat heide opnieuw verandert in bos en die bovendien de aanwas van pijpenstrootje in de hand houden.

---

¹ De aanduiding Dwingelderveld berust op een fout op de topografische kaart. Geen Dwingeler zal Dwingelder zeggen.

In het Dwingelerveld liggen tientallen veentjes. Om deze in stand te houden is een hoge waterstand noodzakelijk. Daarom zijn er veel bomen verwijderd, zijn de randen van de veentjes geplagd, de sloten gedempt en is veraard en/of bemest veen uit slenken en laagten verwijderd.

Waarom pijpenstrootje bestrijden?

‘De vraag is steeds óf pijpenstrootje werkelijk bestreden moet worden’, waarschuwen beheerder Albert Henckel en onderzoeker Gert Jan Baaijens. ‘De argumenten om wél te bestrijden zijn dat door het afplaggen van pijpenstrootje er ruimte ontstaat voor veel gevarieerder begroeiingen. Bovendien wordt het door het publiek minder gewaardeerd dan heide en is het brandgevoelig.’

‘Bestrijding van pijpenstrootje heeft echter ook grote nadelen: het vormt een begeerde biotoop voor bijvoorbeeld adders. Bestrijd je pijpenstrootje, dan ontnem je de adders een deel van hun leefgebied. Een andere belangrijke reden om een serieuze afweging te maken is dat pijpenstrootje alleen voorkomt in gebieden met neiging tot veenvorming. Zou je pijpenstrootje afplaggen dan vloeit het water weg en wordt de veenvorming gestaakt. De situatie wordt daarmee teruggedraaid naar die van een paar duizend jaar geleden. Want het pijpenstrootje is onontbeerlijk voor veen. Het heeft namelijk meterslange holle wortels waarin, na afsterven, veel humus belandt die de grond dichtkit. Bovendien zorgt pijpenstrootje in het Dwingelerveld voor een slecht doorlatende bodem, zodat water niet de grond in kan zakken, maar wordt vastgehouden.’

‘Het is dus maar waar je voor kiest’, vindt Henckel, die persoonlijk meer voorkeur heeft voor een veld pijpenstrootje dan voor heide. Ook Baaijens is voorstander van niet te snel ingrijpen in pijpenstrootje, ‘omdat je daarmee het natuurlijk systeem van veenvorming in stand houdt, niet verminkt’.

Bestrijding

(zie voor een uitvoeriger toelichting op de effecten van de geprobeerde maatregelen www.natuurkwaliteit.nl: infobladen)

In het algemeen geldt: verken je terrein intensief voordat je tot bestrijding overgaat. Ken van ieder veentje het specifieke karakter. Weet hoe de waterstromen lopen en let op de vegetatie op de randen, want daar groeien vaak bijzondere soorten als beenbreek, gevlekte orchis enz. en het kan natuurlijk nooit de bedoeling zijn die weg

te plaggen. En stel je goed op de hoogte van de hydrologische situatie. Schakel hiervoor een deskundige in.

Lijkt selectieve bestrijding werkelijk noodzakelijk dan zijn de volgende methoden geschikt:

Vernatting

Pijpenstrootje komt alleen voor in gebieden die te veel zijn verdroogd en waar de grondwaterstanden erg wisselen. Eventuele aanpak van pijpenstrootje zal dus in eerste instantie moeten gebeuren via bestrijding van de oorzaak waarvan pijpenstrootje een symptoom is. Dus vernatten. Het nadeel hiervan kan zijn dat sommige dier- en plantensoorten zullen verdwijnen. Het gentiaanblauwtje bijvoorbeeld verzuipt bij hogere waterstanden.

Lijkt vernatting het beste middel, overleg dan – op het juiste niveau – met het waterschap. Zorg dat je hun knelpunten kent en stel hen op de hoogte van de knelpunten in eigen terrein. In het algemeen valt er goed met waterschappen te overleggen.

Plaggen

De meest rigoureuze methode is plaggen. Daarmee is pijpenstrootje voor vele jaren verslagen.

Bedenk wel vooraf waar je met de grond naartoe wilt.

Begrazing

Begrazing is een goed alternatief. Daarbij wordt het uitdijen van pijpenstrootje in de hand gehouden en komen er mogelijkheden voor andere plantensoorten. Paarden zijn het geschiktst. En dan bij voorkeur veel tegelijk en gedurende hooguit een paar maanden. Permanent grazen geeft te veel mest. Om de paarden bij het pijpenstrootje te houden is een poel in de buurt aan te raden.

De eerste twee jaar na begrazing door paarden zal de vegetatie graziger worden. Daarna wordt het heel gevarieerd.

Schape en runderen zijn selectiever, maar kunnen goede diensten bewijzen als ze de twee jaar na de paarden in de grazige vegetatie los worden gelaten, ook weer tijdelijk. Te overwegen valt de heidekoe hier weer te laten lopen.

Deze koeien hebben weinig jodium en koper nodig en kunnen leven van de schrale vegetatie. Het Gelders Landschap heeft recent uit Denemarken heidekoeien aangekocht en probeert weer een grote kudde op te bouwen.

Het vervolg

De aanwezigen lieten weten behoefte te hebben aan veldwerkplaatsen over onder meer:

- Plaggen ten behoeve van natte vegetatie: hoe diep, hoe omgaan met veenlaag op minerale ondergrond en bekalken in combinatie met plaggen?
- Jacobskruiskruid
- Vogelkersbestrijding
- Verpitrussing
- Wat zijn de doorslaggevende factoren bij eutrofiëring? Verdroging of emissie van buitenaf?
- Fauna nat zandlandschap, met name kleine zoogdieren als Dwergmuis, Dwergspitsmuis en Waterspitsmuis
- Maaibeheer in relatie tot fauna
- Onderhoud poelen
- Hydrologische afstemming landbouw en natuur per gebied
- Wat zijn de verschillen van de diverse stalmesten (geit, schaap, rund, paard) en de effecten op natuurgrasland?
- Heeft begrazing zin voor verschraling en variatie, wanneer de schapen 's nachts ingeschaard worden op het terrein?
- Regeneratie jeneverbesstruweel door grootschalige herintroductie cultuurhistorisch landgebruik (>500 à 1000 ha)
- Grondwaterstandverhoging: hoe schadelijk voor bomen?
- Vegetatiekundig karakteristiek van nat zandlandschap via sigmasociologisch onderzoek. Hiermee heden, verleden en toekomst in kaart brengen

Bijzondere flora en fauna in het Dwingelerveld

Flora

Klokjesgentiaan, zonedauw, beenbreek, heidekartelblad, stekende wolfsklauw, eenarig wollegras, wrattig veenmos, waterlobelia, lavendelheide, veenbes, snavelbies, drijvende egelskop en klein blaasjeskruid, koningsvaren, stippelvaren, geschubde mannetjesvaren en de gebogen driehoeksvaren.

Fauna

Adder, gladde slang, ringslang, levendbarende hagedis, zandhagedis, rugstreepad, kamsalamander, heikikker, poelkikker, veel soorten vlinders (als heideblauwtje, venusblauwtje, gentiaanblauwtje, groentje en aardbeivlinder) en libellen, loopkevers en vogels als (dodaars en kraanvogel, tapuit en bokje.

Inlichtingen

*Albert Henckel, Staatsbosbeheer. Tel. 0521-596600 / a.henckel@staatsbosbeheer.nl en
Gert Jan Baaijens, Rijksuniversiteit Groningen/Baijens Advies. Tel. 0521-591936 /
gertjan.baaijens@hetnet.nl*

